

מאמר דעה שנדפס בעיתון הארץ ב-16.8.13

השפע ניצח את הרוח

מאת מינה רוזן

הידיעה שהתפרסמה בעיתונות על סגירת קורסים במדעי הרוח באוניברסיטה העברית בירושלים, האוניברסיטה העשירה ביותר בישראל, עוררה בציבור פליאה ותדהמה. בקרב האקדמיה בארץ התדהמה היתה פחותה בהרבה. התהליך של הצטמקות מדעי הרוח בהוראה ובמחקר מוכר לכל שאר האוניברסיטאות בארץ, והוא מוכר גם לכל מי שמעורה בחיים האקדמיים באירופה ובארצות הברית.

ההיסטוריה של מדעי הרוח ימיה כהיסטוריה של מושג האוניברסיטה. הסיפור הזה מתחיל כנראה במאה ה-11. אנשים שהיה להם מה לומר מחוץ לכותלי הכנסייה היו יוצאים מתחומי העיר כדי לשוחח על כך עם אנשים אחרים שחפצו לשמוע את דבריהם. בבולוניה הם החלו לדבר על חוק ומשפט, אבל המשיכו ודיברו על כל דבר שיש בו עניין לרוח האדם. לימים קבעו להם המשתתפים זמנים ומקומות קבועים למפגשיהם, ולאחר זמן החלו מי שחפצו לשמוע את דבריו של מלומד זה או אחר להביא לו תרנגולת או קותל חזיר, או כמה ביצים. חלפו שנים רבות מאוד עד שהמנהג הזה התחלף במה שאנו קוראים לו שכר לימוד. בחלוף הזמן התאחדו כל הלומדים וכל המלמדים לאוניברסיטס, איחוד המורים והתלמידים באותו מקום, איחוד שנועד להגן על חירותם ועל האינטרסים שלהם. הם התחילו בבולוניה ואחר כך בפאריס, ומשם פשטו ורבו האוניברסיטאות בכל מערב אירופה. האוניברסיטאות החלו לתת תארי דוקטור למי שמוריהן סברו כי הוא יכול להיות מורה בזכות עצמו. כל המדעים כולם למעט רפואה, משפטים ותיאולוגיה, נחשבו לפילוסופיה. אלה היו מדעי הרוח.

ידע אנשי מכל סוג שהוא אינו צומח יש מאין בזכות דמיונו המבריק של גאון בודד. כל ידע הוא פריים של תהליכים דמוגרפיים, חברתיים, כלכליים ומדיניים עמוקים וארוכי טווח. זהו תהליך ארוך מאוד ששותפים בו אנשים רבים שחיים במקומות שונים. הכוח המצטבר של התהליכים במקומות השונים כופה על אותם אנשים לחשוב בדרך אחרת ממה שחשבו עד אותו זמן. מדעי הרוח כפי שאנו מכירים אותם, צמחו עם העיר הימי-ביניימית. עלייתו של מעמד סוחרים, שלא נהנה מן הפריבילגיות הכנסייתיות והפיאודליות, איפשרה את מימונה של המחשבה החופשית, החורגת מן המסגרות האלה, וטיפוחה הביא לירידת כוחם של הכנסייה והפיאודליזם בכל מובן ועניין. מסוף המאה ה-18 ואילך היו מדעי הרוח למכשיר שבאמצעותו נלחם האדם על חירותו האישית, וקבוצות אנשים בעלות מכנה משותף תרבותי ודתי נלחמו על חירותן לחיות את חייהן על פי דרכן, ולא תחת שלטון שלא היה לו ולהן מכנה משותף.

מדעי הרוח נתנו לאנשים כאלה את הגיבוי הרעיוני למלחמותיהם. בסוף האלף השני התהליך הזה הסתיים. שתי מלחמות עולם הביאו ליצירת אשד אדיר של המצאות טכנולוגיות מסוגים שונים הנמשכות עד ימינו, אשר הקנו לחלק מתושבי כדור הארץ רווחה ונוחיות שלא נודעו כמותם מעולם. הרווחה הזאת נקנתה במחיר ניצול של משאבי הפלנטה ושל תושביה האחרים. מדעי הרוח אינם משרתים יותר את החלק העשיר של תושבי כדור הארץ, ואנחנו נכללים בחלק הזה. בחלק הזה של כדור הארץ הידע האנושי שאותו מבקש האדם לרכוש הוא אותו ידע שישמר בידי את תוחלת החיים המתארכת, את הרווחה והשפע שהם מנת חלקו, ולהם התמכר. כדי לשמר אותם הוא מפסיק להתרבות. מדעי הרוח הם מכשול בדרך הזאתהם מכריחים את האדם השבע לחשוב לאן פניו מועדות, והוא לא רוצה לדעת לאן פניו מועדות. הוא רוצה ליהנות מן הדרך. אין ריק בטבע. ההמצאות הטכנולוגיות צימקו את כדור הארץ באופן כזה שאותם אנשים שאינם נהנים מרוב הטובה הזאת יכולים לראותה - ועיניהם כלות. הם עושים הכל כדי להגיע אל גן העדן וליהנות מטובו. האם אלה יהיו זרמי המעמקים שיסחפו את האנושות השבעה ויאצוה לחזור אל מדעי הרוח?

הכותבת היא פרופסור להיסטוריה בחוג לתולדות ישראל באוניברסיטת חיפה